

## ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ В УМОВАХ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

*Л.О.Мармуль, д.е.н., професор  
Херсонський державний аграрний університет*

*Досліджено основні пріоритети аграрної політики державного управління сільським господарством та визначення продовольчої безпеки країни при вступі України до СОТ. Проаналізовано розвиток державної стратегії на основі державних програм регулювання сільського господарства.*

*Исследованы основные приоритеты аграрной политики государственного управления сельским хозяйством и определение продовольственной безопасности страны при вступлении Украины в СОТ. Проанализировано развитие государственной стратегии на основе государственных программ регулирования сельского хозяйства.*

**Постановка проблеми.** Україна, як і інші країни, що стали на шлях розбудови соціальноорієнтованої ринкової економіки, в останні роки все більше усвідомлюють необхідність вступу до Світової Організації Торгівлі як передумову входження в когорту високорозвинутих країн світу, досягнення високого рівня життя свого народу, що повинно сприяти підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, створення для цього сприятливих умов усередині країни та забезпечення продовольчої безпеки держави.

**Стан вивчення проблеми.** Проблеми теорії і практики державного управління сільським господарством в умовах вступу України до СОТ знайшли відображення в працях вітчизняних науковців: І.А.Бланка, М.С.Герасимчука, О.В.Мертенса, О.М.Полякова, В.П.Савчука, П.Т.Саблука, М.І.Кисіля, А.С.Філіпченка та інших. Отримано вагомі наукові й практичні результати. Тому питання державного управління сільським господарством в умовах вступу України до СОТ потребує особливої уваги з боку науковців.

**Завдання та методика досліджень.** Метою нашої роботи є розроблення науково-методологічних основ державного управління

сільським господарством в умовах вступу України до СОТ, а також обґрунтування перспективних напрямів державної політики в аграрній сфері.

Досягнення визначеної мети зумовило розв'язання таких завдань: вивчення основних пріоритетів державної аграрної політики, забезпечення продовольчої безпеки країни, розгляд державних програм регулювання сільського господарства.

**Результати досліджень.** Ефективна та стабільна робота аграрної галузі є гарантією продовольчої безпеки країни та політичної стабільності у суспільстві. Останній фактор є особливо важливим для України на поточному етапі розвитку економіки, оскільки у країнах Європейського Союзу на продукти харчування витрачається в середньому до 15% сімейного бюджету, а в нашій державі цей показник сягає близько 45%. За таких умов будь-яке підвищення цін на сільськогосподарську продукцію автоматично збільшуватиме соціальну напругу у суспільстві, що є вкрай небажаним для уряду. Крім того, це єдина галузь, що залежить від дії природно-економічних факторів, які дуже важко спрогнозувати та виробити адекватні стратегії щодо нейтралізації їх негативного впливу.

Поряд з цим, на сільськогосподарських виробників значно впливають сезонні коливання цін на сільськогосподарську продукцію (значне зниження на період збору врожаю) та матеріально-технічні ресурси (значне підвищення на періоди проведення сільськогосподарських робіт), що викликає істотну нестачу обігових коштів та внаслідок цього не дає їм змогу використовувати комплексні страхові схеми, укласти ф'ючерсні контракти на постачання матеріально-технічних ресурсів тощо. В результаті сільськогосподарським виробникам недоступні найбільш ефективні інструменти щодо зниження ризиків, що створює тим самим "замкнене коло", з якого практично неможливо вибратися самостійно.

Таким чином, основним пріоритетом аграрної політики на першому етапі повинна стати стабілізація галузі (компонент "стабільність"). Цього можна досягти шляхом розроблення Державної стратегії розвитку аграрного сектора. Основним її принципом має стати формування ефективного конкурентоспроможного агропроми-

слового виробництва, здатного забезпечувати продовольчу безпеку країни та сприяти експорту окремих видів сільськогосподарської та харчової продукції, що позитивно вплине на розвиток економіки держави, якими Україна керуватиметься щодо регулювання аграрного ринку. Крім того, в рамках державної стратегії слід врахувати ті розбіжності, що існують між різними секторами сільськогосподарського виробництва. Наприклад, окремі сектори мають потужний експортний потенціал (зокрема рослинництво), а деякі (такі як тваринництво) поки що потребують захисту з боку держави та проведення структурної перебудови, для того щоб стати конкурентоспроможними відносно іноземних виробників. Таким чином, секторальний підхід дозволить уникнути уніфікації підходів та призведе до запровадження двох основних груп пріоритетів: “розвиток” та “захист/трансформація”. При цьому усі заінтересовані сторони будуть поінформовані про довгострокові перспективи державної політики залежно від того сектора, в якому вони діють та відповідно до цього розробляти власні довгострокові плани.

На підставі державної стратегії регулювання сільського господарства повинні формуватися щорічні програми з надання підтримки сільськогосподарським виробникам та здійснення державних інтервенцій на ринках сільськогосподарської продукції. Ці програми є дуже важливими саме під час діяльності на зовнішніх ринках. Адже грамотно розроблена програма надання державної підтримки допоможе уникнути більшості суперечок в рамках СОТ та уникнути введення санкцій проти нашої країни. Програма здійснення державних інтервенцій сприятиме пом'якшенню надмірних коливань ринкової кон'юнктури та створенню більш передбачуваних умов для сільськогосподарських виробників. На більш практичному рівні кожна з цих програм повинна розставити пріоритети відповідно до тих цілей та завдань, які стоять перед державою на поточному етапі. Одночасно вони повинні містити детальний перелік ресурсів (бюджет), які можуть бути використані на ці цілі, а також включати плани дій щодо реалізації визначених пріоритетних цілей та завдань, за допомогою яких забезпечуватиметься раціональне використання наявних ресурсів у такий спосіб, щоб забезпечити максимально повне їх виконання.

Головним результатом реалізації вищезазначеної стратегії має стати скорочення амплітуди річних коливань внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, матеріально-технічні ресурси та суттєве здешевлення кредитних ресурсів для села. Останній фактор є дуже важливим для села, бо кредити зазвичай беруть у двох випадках: для започаткування або розширення власного виробництва та коли виникає брак власних ресурсів внаслідок виникнення непередбачуваної ситуації. Саме тому дорогі кредити закривають нашим виробникам шлях до швидкого розвитку бізнесу або до його ефективної підтримки у кризових ситуаціях. Наприклад, у разі наявності більш дешевих кредитів сільгоспвиробникам не доводилося б реалізовувати врожай одразу після його збирання, “збиваючи” тим самим внутрішні ціни, надаючи більше часу для вибору найбільш вигідних варіантів його продажу, що спрощує уряду завдання щодо підтримки стабільних цін на ринку.

Після стабілізації внутрішнього ринку уряду слід зробити відповідні кроки щодо підвищення доходів сільськогосподарських виробників (компонент “добробут”). Враховуючи низьку купівельну спроможність населення на внутрішньому ринку найбільш ефективним шляхом є стимулювання експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки. Майбутнє членство України в СОТ є дуже важливим фактором, адже для наших виробників відкриваються можливості щодо більш вільного доступу до ринків інших країн.

Грунтуючись на конкурентних перевагах окремих видів вітчизняної сільськогосподарської продукції на світових ринках, сільське господарство слід умовно поділити на дві основні категорії: “зелена” — напрями, які мають експортний потенціал та держава здійснює їх активне просування на зовнішні ринки із застосуванням субсидій з “зеленого кошика” СОТ; “жовта” — напрями, які важливі для забезпечення харчової безпеки країни та зайнятості сільського населення та будуть підтримуватися за рахунок “жовтого кошика” СОТ. Такий розподіл відповідатиме принципам СОТ щодо надання підтримки сільськогосподарським виробникам та сприятиме підвищенню ефективності аграрного сектора, враховуючи наступні передумови.

Застосування “зелених субсидій” саме для експортоорієнтованих галузей є цілком виправданим, тому що відповідно до норм СОТ: “...вони не повинні справляти спотворюючого впливу на торгівлю чи на виробництво...”, що їй потрібно для підвищення конкурентоспроможності цих галузей, які здатні стати локомотивом для розвитку аграрного сектора. До переліку таких субсидій можна віднести фінансування за рахунок коштів Державного бюджету наступних напрямів: поширення сільськогосподарських знань та статистичної інформації по аграрному сектору; вплив на попит на внутрішньому ринку за допомогою здійснення державних інтервенцій: просування експорту сільськогосподарської продукції шляхом пошуку зовнішніх ринків збуту для власної продукції; субсидування кредитів для створення та розвитку комерційних та сімейних ферм; стимулювання та розвиток інфраструктури; охорона навколишнього середовища. Однак будь-яка підтримка експорту повинна ґрунтуватися на одному єдиному принципі: “державна надає лише інформаційну та організаційну підтримку експортерам”. Такий підхід може виражатися у наданні державними установами наступного переліку послуг: підготовка аналітичних матеріалів по ринках сільськогосподарської продукції окремих країн; оброблення запитів споживачів у інших країнах по окремих видах продукції; періодичні публікації пропозицій українських виробників у інформаційних джерелах, до яких мають доступ імпортери з інших країн: створення баз даних вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та надання до них доступу заінтересованим особам; створення баз даних споживачів/імпортерів у інших країнах по окремих видах продукції; координація участі вітчизняних виробників у міжнародних виставках за кордоном тощо.

Ці послуги дозволяють вітчизняним виробникам впевнено орієнтуватися на світових ринках, скоротити час на пошук іноземних контрагентів і зменшити їхню залежність від великих компаній-експортерів. Крім того, така підтримка дає відповідний поштовх до розвитку підприємств та їх виходу на той рівень, коли вони зможуть самостійно отримувати прибуток, не спираючись на допомогу держави. Враховуючи той факт, що прибуткові сільськогосподарські підприємства є постачальниками коштів до Державного бюджету України, це вивільнить додаткові ресурси для надання

державної підтримки там, де вона більш за все потрібна, а саме у галузях, які належать до “жовтої категорії”.

Яскравим прикладом галузі, яку можна віднести до “жовтої категорії”, є тваринництво. Ця галузь є дуже важливою для забезпечення продовольчої безпеки та зайнятості сільського населення. Крім того, її відродження “з нуля” вимагатиме значних коштів на відбудову інфраструктури та часу на відновлення поголів'я і основного стада. У цій ситуації найбільш раціональною політикою уряду буде забезпечення захисту цього сектора, але, на той момент коли Україна вступить до СОТ, в уряді залишиться надто обмежена кількість тарифних та нетарифних інструментів, які дозволені ГАТТ, щоб адекватно захистити цей сектор від дешевого імпорту. Тому у таких умовах у Держави залишається лише один вихід для захисту виробників — надання прямої підтримки галузі. Це дозволить зберегти галузь від знищення, надасть виробникам час та кошти на проведення трансформації та, за умов сприятливої цінової кон'юнктури на внутрішньому й зовнішніх ринках та ефективних дій уряду — врешті-решт виведе цей сектор з кризи.

Таким чином, внаслідок реалізації другого етапу програми (компонент “добробут”), коли сільське господарство стане більш прибутковою галуззю, необхідно розпочинати програму зміни менталітету сільського населення (компонент “екологія”). Як показує досвід багатьох розвинених країн світу, збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва неминуче призводить до збільшення навантаження на навколишнє середовище та негативного впливу на місцеві екосистеми (деградація ґрунтів, зменшення біологічного різноманіття, забруднення хімічними речовинами джерел водопостачання тощо). Тому необхідно проводити на державному рівні політику щодо відповідального ставлення до природних ресурсів. Цього можна досягти шляхом комбінування інформаційних фінансових інструментів (проведенням роз'яснювальної роботи у сільських громадах щодо негативного екологічного впливу інтенсивного сільськогосподарського виробництва на їх життя та наданням бюджетних виплат, метою яких є стимулювання впровадження “екологічно безпечних” технологій у сільському господарстві). Головною метою цього компоненту є формування у сільських мешканців та сільськогосподарських виробників психологічних

установок, орієнтованих на раціональне й економне використання природних ресурсів та недопустимість руйнування навколишнього середовища заради отримання короткострокових вигод.

Головною особливістю наведених даних є взаємне проникнення однієї активної фази в іншу та їх послідовне впровадження після завершення активної стадії (внесення змін у законодавство, їх впровадження тощо). Після цього продовжується робота по кожному з цих напрямів з метою досягнення повного контролю над ситуацією та періодичного отримання оперативної інформації щодо ефективності їх функціонування.

**Висновок.** Якщо Україна зможе досягти більш стабільного та результативного функціонування власного аграрного сектора шляхом застосування більш ефективних інструментів державного управління, то це сприятиме не тільки підвищенню його прибутковості для вітчизняних виробників, але й зростанню довіри з боку іноземних країн, у тому числі з боку держав-членів ЄС. Тому, як показує досвід нових держав-членів ЄС, така довіра може значно активізувати притік інвестицій з ЄС до нашої країни та, зрештою, дасть Україні можливість стати членом-європейської спільноти.

Таким чином, у результаті вступу України до СОТ мають відбутися трансформаційні зміни у політиці державної підтримки сільського господарства та регулювання продовольчих ринків у напрямі створення умов для посилення конкурентних переваг сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Карлова Н., Кобута И., Прокопьев М. и др. Агропродовольственная политика и международная торговля: российский аспект. – М.: Институт экономики переходного периода, 2001. – 162 с.
2. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС. – К.: Інститут сільського розвитку, 2005. – 72 с.
3. Драга Т.В. Про вступ України до СОТ: перспективи і проблеми адаптації аграрної сфери // Економіка АПК. – 2001. – № 11. – С. 125-128.
4. Осташко Т.О. Очікування українського села від СОТ. – К.: Інститут сільського розвитку, 2005. – 40 с.
5. Світова організація торгівлі: перспективи та виклики для України. – К.: Український центр міжнародної інтеграції, 2005. – 108 с.